

tem via sine dubio Christus ipse est, qui ait *Joa. xvi*: «Ego sum via:» et non solum via, sed etiam lux, qua via ipsa cognoscatur: de qua dixit *Isaias cap. ix*, et explicuit *S. Matthæus cap. iv*: «Populus, qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam; sedentibus in regione umbræ mortis, lux orta est eis.» «In omnibus gentibus salutare tuum,» hæc est explicatio verborum superiorum.

«Ut cognoscamus in terra viam tuam,» id est ut cognoscatur inter omnes gentes Salvator tuus; clarius habetur in hebræo: *Ut nota fiat in terra via tua, in omnibus gentibus Salvator tuus*; quod etiam *Isaias prædixit cum ait*: «Videbit omnis caro salutare Dei,» ut refert *S. Lucas cap. iii*.

3. CONFITEANTUR TIBI POPULI, DEUS; CONFITEANTUR TIBI POPULI OMNES.

Quoniam desiderium Prophete secundum veram charitatem ordinatum erat, cupiebat Christum venire in terras, primum propter gloriam Dei, deinde propter utilitatem generis humani. Ideo de gloria Dei dicit: «Confiteantur tibi populi, Deus;» deinde adjungit: «Laetentur et exultent gentes,» etc. Ait igitur: «Confiteantur tibi populi, Deus; confiteantur tibi populi omnes,» id est, ob hoc tam insigne et tam universale donum, omnes populi confiteantur tibi confessionem laudis, et gratiarum actionis. Cesset cultus et veneratio falsorum deorum, tibi uni vero Deo ab omnibus populis honor divinus habeatur.

4. LAETENTUR ET EXULTENT GENTES, QUONIAM JUDICAS POPULOS IN ÆQUITATE, ET GENTES IN TERRA DIRIGIS.

Post laudem Dei agnoscatur etiam utilitas populorum: ideo «laetentur et exultent gentes,» omnes videlicet homines gaudeant, «quoniam» tu Deus per Christum tuum «judicas populos in æquitate,» id est, ablato jugo tyrannicæ potestatis Principis tenebrarum harum, regnum justissimum in Ecclesia tua constituisti. «Et gentes in terra diriges,» regens eas, et dirigens per saluberrimas leges tuas ad portum æternæ salutis. In hebræo et græco codice hæc habentur in futuro: «*Quoniam judicabis populos in æquitate, et gentes in terra diriges*.» Sed non ideo falsum est, quod habetur in latino, quoniam etsi futura erant, tamen Propheta spiritu Dei videbat ea tanquam præsentia. *S. Augustinus* refert ad ultimum judicium id quod dicitur: «Judicabis populos in æquitate,» et ad præsentis vite directionem, quod additur: «Gentes in terra diriges,» ut sensus sit: «Laetentur et exultent gentes,» quoniam si quid mali hic ab hominibus patiantur, veniet tempus quo tu Deus

5. CONFITEANTUR TIBI POPULI, DEUS; CONFITEANTUR TIBI POPULI OMNES: TERRA DEDIT FRUCTUM SUUM.

Iterum repetit exhortationem, ut populi omnes Deum laudent, et addit novam rationem, quoniam «terra dedit fructum suum,» id est, quoniam jam tandem terra protulit fructum suum illum, cujus gratia facta erat, id est Christum in carne. Hic est enim «fructus terræ sublimis,» de quo dicitur in *cap. iv Isaiæ*: «Erit germen Domini in magnificentia, et gloria, et fructus terræ sublimis;» et in *Psalm. lxxxiv*: «Et terra nostra dedit fructum suum.» Tantis enim hic fructus fuit, ut comparatione ejus nihil unquam terra nostra protulisse videatur, nisi spinas et tribulos. Utiliter autem Propheta tempore præterito pro futuro, quoniam in ejus prænotione jam factum erat, quod nobis futurum prædicebat. Potest tamen hic versiculus cum *S. Augustino* exponi de fructu bonorum operum, quem homines habitantes in terra facturi erant per gratiam Christi reconciliati et justificati; de quo dicit *Apostolus ad Th. ii*: «Qui tradidit semetipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate: et mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum.» Terra enim olim arida et sterilis, id est genus humanum per peccatum primi hominis gratia Dei destitutum, non nisi spinas et tribulos, id est, peccata vel opera inutilia ad salutem, germinare noverat: sed a sole justitiæ postea calefacta, et imbre doctrinæ cælestis compluta per Jesum Christum, qui et sol et verbum est, fecunda effecta producere cepit fructum bonum justitiæ, fidei et operum sanctorum, quibus merces deberetur corona justitiæ, et bravium salutis æternæ.

6. BENEDICAT NOS DEUS NOSTER, BENEDICAT NOS DEUS, ET METUANT EUM OMNES FINES TERRÆ.

Ergo deinceps hæc sit grata vicissitudo, ut Deus aperiat manum suam, et impleat nos omni benedictione, id est, copia honorum omnium, precipue spiritualium et cælestium: et contra, omnes homines usque ad ultimos terræ fines habitantes, Deum verum timeant timore sancto, reddentes ei tributum obedientiæ et laudis usque in æternum. Porro tria illa repetitio nominis Dei quæ in hoc versiculo habetur, quamvis affectum Prophete significet, tamen insinuat etiam mysterium sanctissimæ Trinitatis, quæ per Christum et Apostolos manifestissime predicata est.

PSALMUS LXVIII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — In finem, 1. Psalmus Cantici, ipsi Davi.

2. Exsurgat Deus, et dissipentur inimici ejus, et fugiant qui oderunt eum, a facie ejus.

3. Sicut deficit fumus, deficiant; sicut fluit cera a facie ignis, sic pereant peccatores a facie Dei.

4. Et justi epulentur, et exultent in conspectu Dei, et delectentur in lætitia.

5. Cantate Deo, psalmum dicite nomini ejus; iter facite ei, qui ascendit super oceanum; Dominus nomen illi.

Exultate in conspectu ejus, turbabuntur a facie ejus, 6. patris orphanorum et judicis viduarum.

Deus in loco sancto suo; 7. Deus qui inhabitare facit unius moris in domo.

Qui educit vincetos in fortitudine, similiter eos qui exasperant, qui habitant in sepulchris.

8. Deus, cum egredereris in conspectu populi tui, cum pertransires in deserto:

9. Terra mota est, etenim cæli stillaverunt a facie Dei Sinai, a facie Dei Israel.

10. Pluviam voluntariam segregabis, Deus, hæreditati tuæ: et infirmata est, tu vero perficisti eam.

11. Animalia tua habitabunt in ea; parasti dulcedine tua pauperi, Deus.

12. Dominus dabit verbum evangelizantibus virtute multa.

13. Rex virtutum dilecti dilecti, et speciei domus dividere spolia.

14. Si dormiatis inter meos clericos, pennæ columbæ deargentatæ, et posteriora dorsi ejus in pallore auri.

15. Dum discernit cælestis reges super eam, nive dealbabitur in Selmon.

16. Mons Dei, mons pinguis.

Montes coagulatus, mons pinguis; 17. ut quid suspicamini montes coagulatos?

Mons in quo beneplacitum est Deo habitare eo; etenim Dominus habitabit in finem.

18. Currus Dei decem millibus multiplex,

V. s. h. — Victori Davi Psalmus Cantici.

Exsurgat Deus, et dissipentur [al. *dispersantur*] inimici ejus, et fugiant qui oderunt eum a facie ejus.

Sicut deficit fumus, deficiant: sicut tabescit cera a facie ignis, sic pereant impii a facie Dei.

Justi autem lætentur, et exultent in conspectu Dei, et gaudeant in lætitia.

Cantate Deo, psallite nomini ejus; præparate viam ascendenti per deserta [h. *araboth, quod est superius cælum*].

In Domino nomen ejus, et exsultate coram eo, patri [h. *judici*] pupillorum, et defensori viduarum.

Deus in habitaculo sancto suo, Deus habitare facit solitarios in domo.

Educat [al. *educit*] vincetos in fortitudine: increduli autem habitaverunt in siccitatibus.

Deus, cum egredereris ante populum tuum, et ambulares [h. *gradieris*] per desertum.

SEMPER.

Terra commota est, et cæli stillaverunt a facie Dei, hoc est Sinai: a facie Dei Israel.

Pluviam voluntariam elevasti, Deus: hæreditatem tuam laborantem tu confortasti.

Animalia tua habitaverunt in ea: præparasti in bonitate tua pauperi Deus.

Domine, dabis sermonem annuntiatricibus fortitudinis plurimæ [h. *exercituum plurimum*].

Reges exercituum foderabuntur, foderabuntur; et pulchritudo domus dividet spolia.

Si dormieritis inter medios terminos, pennæ columbæ deargentatæ, et posteriora ejus in virore auri.

Cum divideret robustissimus [al. *robustissimus*] reges in ea, nive dealbata est in Selmon.

Mons Dei, mons pinguis [h. *Basan*]:

Mons excelsus, mons pinguis [h. *Basan*].

Quare contenditis, montes excelsi, adversus montem, quem dilexit Deus ut habitaret in eo: siquidem Dominus habitabit in sempternum.

Currus Dei innumerabilis millia abundan-

multa letantium : Dominus in eis, in Sina, in sancto.

19. Ascendisti in altum, cepisti captivitatē; accepisti dona in hominibus.

Etenim non credentes inhabitare Dominum Deum.

20. Benedictus Dominus die quotidie : prosperum iter faciet nobis Deus salutarium nostrorum.

21. Deus noster, Deus salvos faciendi; et Domini Domini exitus mortis.

22. Verumtamen Deus confringet capita inimicorum suorum, verticem capilli perambulantium in delictis suis.

23. Dixit Dominus : Ex Basan convertam, convertam in profundum maris.

24. Ut intingatur pes tuus in sanguine, lingua canum tuorum ex inimicis, ab ipso.

25. Viderunt itinera tuos, Deus, ingressus Dei mei, regis mei, qui est in sancto.

26. Prævenērunt principes conjuncti psallentibus, in medio juvenularum tympanistrarum.

27. In ecclesiis benedicite Deo Domino, de fontibus Israel.

28. Ibi Benjamin adolescentulus in mentis excessu.

Principes Juda, duces eorum : principes Zabulon, principes Nephthali.

29. Manda, Deus, virtuti tuæ; confirma hoc, Deus, quod operatus es in nobis.

30. A templo tuo in Jerusalem, tibi offerent reges munera.

31. Increpa feras arundinis, congregatio taurorum in vaccis populorum; ut excludant eos, qui probati sunt argento.

Dissipa gentes, quæ bella volunt : 32. venient legati ex Ægypto, Æthiopia præveniet manus ejus Deo.

33. Regna terræ, cantate Deo : psallite Domino, psallite Deo,

34. Qui ascendit super cælum cæli, ad orientem.

Ecce dabit voci suæ vocem virtutis, 35. dabit gloriam Deo : super Israel magnificentia ejus, et virtus ejus in nubibus.

36. Mirabilis Deus in sanctis suis; Deus Israel ipse dabit virtutem et fortitudinem plebi suæ : benedictus Deus.

tium : Dominus in eis, Sinai [al. in Sinai] in sancto.

Ascendisti in excelsum, captivam duxisti captivitatē, accepisti dona in hominibus, insuper et non credentes inhabitare Dominum Deum.

Benedictus Dominus per singulos dies, portabit nos Deus salutis nostræ. SEMPER.

Deus noster [h. nobis], Deus salutis [h. salutem], et Domini Dei, mortis egressus.

Verumtamen Deus confringet capita inimicorum suorum, verticem crinis, ambulantis in delictis [al. delictis] suis.

Dixit Dominus : De Basan convertam, convertam de profundis maris.

Ut calcet pes tuus in sanguine, lingua canum tuorum, ex inimicis a temetipso.

Viderunt itinera tua, Deus : itinera Dei mei, regis mei in sancto.

Præcesserunt cantatores [al. cantores] eos, qui post tergum psallebant, in medio puellarum tympanistrarum.

In ecclesiis benedicite Deo Domino, de fonte [al. fontibus] Israel.

Ibi Benjamin parvulus continens [h. fecit descendere] eos, principes Juda in purpura sua [h. luptabant eos] : principes Zabulon, principes Nephthali.

Præcepit Deus tuus, fortitudine tua conforta, Deus, hoc quod operatus es in nobis.

De templo tuo, quod est in Jerusalem, tibi offerent reges munera.

Increpa bestiam calami, congregatio fortium, in vitulis populorum calcitrantium contra rotas [al. portas] argenteas.

Disperge populos qui bella volunt. Offerant [h. veniant legati] velociter ex Ægypto : Æthiopia festinet manus Deo.

Regna terræ, cantate Deo, psallite Domino. SEMPER.

Qui ascendit super cælum cæli ab oriente [h. a principio] : ecce dabit vocem suam vocem fortitudinis.

Dabit gloriam [h. fortitudinem] Deo : super Israel magnificentia ejus, et fortitudo ejus in cælis.

Terribilis Deus de sanctuariis suis : Deus Israel ipse dabit fortitudinem, et robur populo : benedictus Deus.

qua arca sacra ex edibus Obhedonis in arcem Sioniticam ad locam ei paratum transferretur, II Som. vi, 19 seqq.; I Chron. xv. Rectius, ut opinor, Hengstenberg illum refert ad II Som. xii, 26-31, quum scilicet, urbe Rabbath capta, arca, quæ Israelitis pugnantes de more secuta erat (II Som. xi, 11), iterum in Sionem arcem reportaretur. Premissa, exortii instar, ea ipsa formula, qua Moses olim uti consueverat, quodcumque arca locum mutaret sumum, ita tamen ut eadem jure suo vates augeat et amplifcet (vers. 2-4), Jovam Israelitarum liberatorem in universam laudat (5-7); deinde omnia enarrat, qua Jova patribus suis inde ab exitu ex Ægypto usque ad terræ Cananæ occupationem præstiterit (8-14); tum celebratur singularis prerogativa, qua Deus usque ad terræ Cananæ occupationem præstiterit (15-19), victoriarum non una de hostibus, Philistiis præsertim, reportata regnante Davide (20-24); sequitur solemnitas pro recenti victoria pompe descriptio (25-28), quo triumpho excitatus vates diem, prævidet et optat, quo populi omnes Israeliticum Deum reverentur (29-32); tandem, quasi id jam adimpleatur, eos invitat ad tantam hujus Dei majestatem, ascendendam et celebrandam (33-36). Hinc partes tres vers. 5-24, 25-28, 29-36, quæ in strophas 7 commode dividuntur, puta vers. 2-4, 5-7, 8-14, 15-19, 20-24, 25-28, 29-32, 33-36. Vide nostram hujus Psalmi interpretationem historicam et criticam, quæ exstat in *Université catholique, mensis mart. ann. 1833.*

1. Præventori, Davidis carmen, canticum.
2. Exsurgat Deus : (statim) dispergantur hostes ejus, et fugiant osos ejus a facie ejus.
3. Sicut dispellitur fumus, dispellas eos; sicut liquescit cera coram igne, pereant improbi coram Deo.
4. Et (at) justi lætentur, jubilent coram Deo, et exsulent in lætitia.
5. Canite Deo, fidibus canite nomen ejus; viam complanate incedenti curru per deserta : Jova est nomen ejus; et jubilate coram eo.
6. Pater orphanorum et iudex viduarum Deus est in sua sancta domo.
7. Deus habitare facit solitarios (domo extorres) in domum, educit vinetos in prosperitates : soli refractarii habitant desertum.
8. Deus, cum exires (ex Ægypto) ante populum tuum, cum procederes per desertum,
9. Tunc terra contremuit, et cæli stillarunt coram Deo, (hic Sinai) coram Deo, Deo Israel.
10. Pluviam liberalitatum demisisti, Deus; hereditatem (populum) tuam vel (quamvis) defatigatam tu sustentasti eam.
11. Grex tuus (columbices) habitavit (devolvit) in ea (hereditate tua) : sic paras cibum per bonitatem tuam inopi populo tuo.
12. Dominus dedit hymenium; mulierum victoriarum nuntiantium magnus erat numerus.
13. Reges exercituum fugiunt, et habitatrix domus (matrona) partitur prædam.
14. Utique recubistis tunc inter limites (vires) terræ Cananæ, o Israelite, ala columbae obductæ argento, pennæque ejus cum pallore auri.
15. Quam dispersisset Omnipotens reges in ea terra, tunc nix fuit in monte Salmon.

16. Mons Dei (altissimus) est mons Basan,
mons tumulosus, mons Basan.
17. Quare (o homines) respicitis montes istos tumulosos?
Ecce mons (Sion), quem concupivit Deus in sedem suam;
utique Deus habitabit eam (vel ibi) in æternum.
18. Currus Dei duæ myriades, millia iterationis (multa);
Dominus inter eos est;
Sinai mons est in sanctuario.
19. Ascendisti altitudinem, dixisti captivos;
accepisti dona inter homines, vel reluctantes,
ut habites hic, Jova Deus.
20. Benedictus sit Dominus omni die;
si quis onus imponit nobis, Deus ille est salus nostra.
21. Deus est nobis Deus salvationum,
et Jovæ Domino sunt exitus mortis.
22. Certe Deus percussit caput hostium suorum,
verticem capilli (capillatum) ejus, qui incedit in delictis suis.
23. Dixit Dominus: « Ex Basan reducam,
reducam ex profundo maris,
24. ut agiles (o Israel) pedem tuum in sanguine;
et lingua canum tuorum satiatur ex inimicis ex eo. »
25. Viderunt (homines) incessus tuos, Deus,
incessus Dei mei, regis mei in sanctuario (arca) vecti.
26. Præcedunt cantores, post (deinde) fidicines,
in medio virginum pulsantium tympana.
27. In cæstibus benedicite Deum Dominum,
vos ex fonte Israelis (Israelitæ).
28. Ibi (in solemnî pompa) adest Benjamin parvulus, dominator eorum;
principes Judæ, lapidatio eorum;
principes Zabulon, principes Nephthali.
29. Decevit Deus tuus, o Israel, potentiam tuam;
potens esto (firmus in consiliis), Deus, qui operaris nobis.
30. Propter templum (tabernaculum) tuum imminens Hierosolymis
tibi afferent reges munera.
31. Increpa feram arundinis,
turbam taurorum cum vitulis populorum,
qui prosternunt sese cum frustis argenti:
dispersit Deus populos, qui bella diligunt.
32. Venient magnates ex Ægypto;
Æthiopia acceleret manus suas (dona) ad Deum.
33. Regna terræ, canite Deo;
fidibus canite Dominum:

34. Qui vehitur per cælos cælorum sempiternos:
en! edit voce sua vocem potentem.
35. Date potentiam (honorem potentia) Deo:
super Israel excelsitudo ejus,
et potentia ejus in nubibus.
36. Terribilis es, Deus, e sanctuario tuo (cælo et arca);
Deus Israelis, is dat potentiam et robor populo suo:
benedictus sit Deus!

NOTE.

Vers. 2. *Nova*, x, 35. Alii, *disperuntur, fugiunt*, et ita deinceps, eodem sensu. — Vers. 3. Propriè *secundum* et *dispellit famem*. — Vers. 5. Alluditur Israelitarum peregrinationi in deserto, duce et auspice arca, i. e. Jova. *Incedenti*, arperatoris instar. *Jova*, propriè in Jova. — Vers. 6. *Domo*, cælo, ait Hengstenberg; rectius *arca*. — Vers. 7. *Habitant*, relinquuntur in deserto: conf. Num. xiv, 16. 22. — Vers. 8. « Jam arca cum splendido suo comitatu solemniter procedente, abesse omnino haud potuit, quin animo vatis sese offerret cogitatio pristini illius temporis, quo populus, excusso Ægyptiorum jugo, duce et auspice Jova, per desertam arabicam migrabat. » Schnurrer. Cf. Jud. v, 4, 5. — Versiculus 9 Maurero et aliis descriptio est majestatis et potentia) numinis in Sinai monte presentissimi; *stillarunt*, ingentes imbres precipitando, quasi liquefacti a numinis presentia; *hic Sinai mons* contremuit. Reclus, ... *stillarunt* manna; *hic Sinai*, glossa est, declarationis causa perperam addita. — Vers. 10. Hæ *liberabitotes* multifaria illa sunt beneficia, quibus Jova populum suum per vasta et horrida deserta iter facientem oravit et sustentavit. Alii strictius intelligunt sive mannam, de qua in vers. præced. sive columbices, de quibus in vers. seq. Maurer, invito accentu, cum Alexandr. et Vulg. sic jungit, *pluvia... conspersisti, Deus, hereditatem tuam*. — Vers. 11. Alii, *græx*, populus tuus habitavit in ea, terra deserta, vel Cananæ: sic, etc. — Vers. 12. *Hymnum* victoria) Feminarum magnas partes fuisse in ejusmodi publicalætitia, intelligitur ex locis Exod. xv, 20; Jud. xi, 34; 1 Sam. xviii, 6, 7, etc. Referendum videtur ad victorias Num. xxi, 21 seqq. — Vers. 13. « Feminis, non viris, quod tribuitur partitio prædæ, elegantissimum est, atque ad rem ipsam accomodatissimum. Nempe viris satis est hostes prostravisse, prælioque vicisse: prædam vero, ipsorum virtute partam, ejusque æquabilem partitionem non admodum curare sinit animi elatio atque liberalitas. » Schnurrer. Alii, *habitatio domus*, i. e. omnes qui domum habitant, i. e. omnis populus, tranquillam in focus agens pacem. Alii, *et pulchra domus*, gall. *la belle de la maison*, i. e. femina. Sunt qui versic. 13-15 esse carmen illud triumphale feminarum, de quo in vers. præced. : ita Ewaldus. — Vers. 14. Israelitas dicit similes alis columbæ, etc., i. e. similes columbis, quarum alæ candentes radiis solis flavescent. Illic vers. et seq. Ewaldus ita interpretatur: Cum in pace degitis, alæ columbæ nitent, omnia prospera sunt in terra vestra, sol suos emittit radios; cum vero Deus dispellit reges, i. e. tempore belli, nix et grando in tenebris (pro Salmon), i. e. et tenebræ horrendæ, cadunt in hostium vestrorum perniciem. — Vers. 15. *Nix* fat, albebat nive Salmon, dignusque videbatur, quem Deus eligeret ut arcæ sedem. Alii aliter. Maurer: Tum terra Cananæa eandem niveam faciem habuit, qualem habuit Salmon mons, i. e. tum tanta fuit regum strages, ut terra oblecta truncatis cæsorum cadaveribus alberet, quemadmodum albuli Salmon mons excisis ab Abimelecho illius arboribus, Jud. ix, 48. Cf. Virgil. *Æneid.* V, 865, XII, 36. Hengstenberg: Tunc lux felicitatis in terra splendet, quemadmodum mons Salmon, nigris operibus silvis, nive cadente albescit. — Vers. 16. Mons Basan, fateor, præstans estatque eximius, pluribusque jugis et collibus constans; neque tamen a Deo eligitur. — *Respicitis*, gall. *faites-vous attention à*, etc. Alii, *quare avidissime observatis, o montes tumulosi, montem* Sionis, quem, etc. Non male. — Vers. 18. *Currus* (in numero plur.), etc. Sicut magni olim reges suam ostentare potentiam solebant magna curruum bellicorum copia, veluti Pharoæ Exod. xiv, 7; Jabin Jud. iv, 13: ita noster regem supremum Israelitici populi, Jovam, induci tanquam victorem triumphantem, spiritum cælestium exercitu infinito stipatum, in Sionem montem ascendentem *Sinai*, numinis sedes et domicilium cum suis terroribus. Ita Martialis lib. IV, epist. 60: « In medio Tibure Sardinia est; » et Thucydides orat. 31: « Helicon in Bosphorum transit. » — Vers. 19. *Altitudinem*, Sionem; alii, cælum. *Dona*, tributa. Maurer, *accipis dono homines*, dono tibi dantur, imperio tuo sese subjiciunt; *Atque adeo refractariis habitandum est cum Jova Deo*, coguntur illi quoque adire templum Jovæ, Jove in fidem et clientelam se conferre. — Vers. 20. Alii, *onus auferat a nobis*. — Vers. 21. *Exitus mortis*, habet Jova vias modosque, quibus suos possit morti subducere. Alii, *exitus*, seu *impetus* Dei in hostes mortis pleni, cum strage hostium conjuncti, ut sit parallelismus oppositorum: conf. *Ihabac.* iii, 13. — Vers. 22.

Capilli, sive quia duces erant criniti, ut Absalom; sive quia Arabes duces vocant *erimen*, quod gall. diceremus *torquet*. — Vers. 23. *Reducam*, puta hostes, tibi mactandos, o Israel. Alii, *reducam*, puta populum meum ad felicitatem ex maximis periculis: quod minus placet. — Vers. 24. *Ut agites*, vel *ut concuteat pes tuus*; Hengstenberg, *ut confringas eos pede tuo in sanguine eorum*. *Ex eo*, sanguine; Rosenmullerus, *ex unoquoque eorum*. Minus recte Maurer, *lingua...*, de hostibus sit pars ejus. — 25. *In sanctuario*; Schurrerus, *ad sanctuarium*. — Vers. 27. Sunt qui hunc versum cantari putant ab eis, de quibus in vers. preced. — Vers. 28. *Parvulus*, natu minima; s; alii: quia hæc tribus minima erat. *Dominator*: alluditur Sauli, e tribu Benjaminis orti, victoris; eorum, i. e. hostium. Maurer, *dominus*, i. e. princeps seu dux hujus tribus. Pro *lapidatio* (quo David's de Goliatho victorie alluditur) Maurer vertit *agmen*, i. e. viri illius tribus. Alexandrini *rodeam* retulerunt ad verbum *radam*. Duo paria tribuum nominat instar omnium: nam Benjamin et Juda in finibus terræ australibus sitæ erant, Zabulon et Nephthali in finibus septentrionalibus. — Vers. 29. Maurer, pro *operaris*, vertit, *presentem te exhibes*; Rosenmullerus, quod id quod nobis (in salutem nostram) fecisti. Maurer, *potens esto...* e templo tuo super Hierosolymis. *Tibi offerant*, etc. — Vers. 31. *Fera irrandis* est *cr* udlus, qui etiam ab Ezechiele xxix, 3, 4, xxxi, 2, 3 pro Egypti imagine usurpatur; alii lamem est leo, quem Syriæ regis imaginem esse putant. Quæcumque demum ponatur fera, dubio saltem caret, metaphorica lectione populi Dei hostem significari. *Tauri* sunt duces, *vultu* milites. *Qui prostermunt sese*, propr. qui prostermunt sese, distributive accipiendum. *Frustis*, seu massulis, ad tributa solvenda. *Dispergit*, seu *dispersit*; veteres multi legerunt *lazer*. — Vers. 32. Maurer, *accurret manibus suis ad Deum adorandum expansis*. — Vers. 34. Sensus: Deus sedet in cælis supremis, que sedes æterna est, indeque tonat. — Vers. 35. Sensus: Jovæ potentiam agnoscite, que non minus in gubernandis et protegendis Israelitis, quam in tempestatibus excitandis, elucescit.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS LXVII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

In finem, Psalmus Cantici ipsi David.

Argumentum hujus Psalmi volunt aliqui esse victoriam Ezechie de Assyris aut aliquam aliam similem, cum post tempora Davidis contigerit, quoniam in hoc Psalmo fit mentio templi Domini, dum dicitur: « A templo tuo, quod est in Jerusalem, » quod tamen post mortem Davidis a Salomone ejus filio constructum fuit. Sed hoc argumentum non convincit; nam tabernaculum Domini, quod erat in Silo, postea in Jerusalem, templum dicitur I Reg. iii, 3: « Samuel dormiebat in templo. » et habetur eadem vox hebraica *הֶחָל* *hechal*, que habetur in hoc Psalmo. Alii volunt Psalmum compositum et decantatum, quando translata est arca Domini in Jerusalem, quod ea ratione confirmant, quia verba primi versus: « Exurgat Deus, et dissipentur inimici ejus, » dici solebant, quando elevabatur arca ut alio transferretur, ut notum est ex cap. x Num. Alii totum Psalmum referunt ad Christum resurgentem et ascendentem in celum, et ad Ecclesiam, que est corpus ejus, ut S. Augustinus et Euthymius. Sed S. Hilarius et qui eum sequitur S. Hieronymus, docent in hoc Psalmo decantari mysteria utriusque Testamenti, quod verissimum nobis esse videtur, cum negari non possit, in hoc Psalmo describi descensum Domini in montem Sion ad legem populo dandum, et Christi ascensionem in celum, et alia id genus mysteria. Est autem Psalmus plenus figuris et metaphoris, et poeticis descriptionibus admirabilibus, ut propterea, quanto est pulchrior, tanto sit etiam difficilior; augeat vero obscuritatem lectionum varietates et dissensiones, que inter codices hebraicos et graecos, ac latinos esse videntur.

EXPLICATIO PSALMI.

1. EXSURGAT DEUS, ET DISSIPENTUR INIMICI EJUS; ET FUGIANT, QUI ODERUNT EUM, A FACIE EJUS.

Hæc sunt verba que a Mose dici solebant, cum elevaretur arca, et populus migrare inciperet: quibus verbis Moses precabatur Deum, ut arca surgente et precedente populum, ipse quoque surgere dignaretur, et defensione sua ac protectione securum populum redderet. David igitur Mosem imitatus, et prævidens Christi resurrectionem, per quam arca humanitatis ejus elevanda erat, et ipse dux futurus erat omnibus electis ad

terram veræ promissionis, dicit: « Exurgat Deus, » id est, resurgat a mortuis Christus Deus, et sic elevetur arca, et populum Dei precedat ad celestem Jerusalem: sic exponit communiter Patres, Hilarius, Hieronymus, Augustinus et alii. « Et dissipentur inimici ejus, » id est, Judæi, qui dixerunt: « Nolumus hunc regnare super nos, » Luc. xix. Atque hoc jam impletum videmus: nulla enim gens magis dissipata est per omnes terras, quam Judæorum. « Et fugiant, qui oderunt eum, a facie ejus, » id est, et demones inimici ejus jam devicti et superati, fugiant a facie Dei, Christi vi-

delicet triumphantis, et per resurrectionem verum se Deum esse demonstrantis.

2. SICUT DEFICIT FUMUS, DEFICIANT; SICUT FLUIT CERA A FACIE ÆNIS: SIC PEREANT PECCATORES A FACIE DEI.

Celeritas et facilitas, qua presentia Christi dissipat peccatores, non poterat a plius depingi, quam similitudine fumi, qui a vento dispergitur; et cere, que coram igne liquescit atque consumitur. Quod si per peccatores intelligantur demones, quod dicitur, *pereant*, significat interitum virium et roboris, non substantiæ; et hoc modo intellexisse hos duos versiculos S. Antonium, testis est S. Athanasius qui, describens vitam ejus, dicit eum, cum a demonibus demum ponatur fera, dubio saltem caret, metaphorica lectione populi Dei hostem significari. *Tauri* sunt duces, *vultu* milites. *Qui prostermunt sese*, propr. qui prostermunt sese, distributive accipiendum. *Frustis*, seu massulis, ad tributa solvenda. *Dispergit*, seu *dispersit*; veteres multi legerunt *lazer*. — Vers. 32. Maurer, *accurret manibus suis ad Deum adorandum expansis*. — Vers. 34. Sensus: Deus sedet in cælis supremis, que sedes æterna est, indeque tonat. — Vers. 35. Sensus: Jovæ potentiam agnoscite, que non minus in gubernandis et protegendis Israelitis, quam in tempestatibus excitandis, elucescit.

3. ET JUSTI EFULENTUR, ET EXULTENT IN CONSPPECTU DEI, ET DELECTENTUR IN LETITIA.

Iniqui persecutoribus deturbatis hoc sequitur, ut justi fruentes presentii auxilio Dei, securi « epulentur, » id est, reficiantur alimonia tum corporali, tum spirituali; « et exultent coram Deo, » id est, gestiant præ gaudio, sed ea modestia et gravitate, que decet eos qui sciunt se a Deo semper videri, utpote in conspectu ejus jugiter constitutos; « et delectentur in letitia, » id est, et ex ea letitia delectationem capiant, ut non sit eis necessarium, ob inopiam consolationis cælestis, carnalem atque mortiferam querere voluptatem.

4. CANTATE DEO, PSALMUM DIGITE NOMINI EJUS; ITER FACITE EI, QUI ASCENDIT SUPER OCCASUM, DOMINUS NOMEN ILLI.

Hæc dicuntur ad Apostolos aliosque primos fideles, ex sententia non solum veterum Latinorum, sed etiam Graecorum, Theodoretii et Euthymii. « Cantate Deo, » vos primitiæ credentium. « Psalmum digite nomini ejus, » laudate Deum voce et opere, vos qui digni facti estis cognitione tantorum mysteriorum. « Iter facite ei, qui ascendit super occasum, » id est, parate viam Domino predicationibus vestris, ut is qui jam ascendit super occasum, qui supergressus est omnem corruptionem et mortalitatem, et habiturus est per fidem in coribus omnium gentium, per vestras predicationes aditum apertum et paratum inveniat. « Dominus enim est nomen illi, » et ideo jure suo regnare debet. Dominus autem est, quia condidit et redemit. Quod atinet ad verba, *iter facere*: hoc loco non est, ambulare, sed ponitur iter per viam, ut sensus sit: Facite viam ubi non est, parate transitum liberum removendo impedimenta, quomodo dicitur *Isai. xl*: « Parate viam Domino; » et declaratur cum additur: « Omnis

vallis implebitur, omnis mons, et collis humiliabitur: » quod spiritualiter significat, debere pusillanimes erigi in spem salutis, et superbos deprimi ad humilitatem terroris divini iudicii. Illud, *qui ascendit*, non significat ascendere in altum, sed equitare, sive curru vehi, id est, ascendere super rem aliquam eam conculcando pedibus equorum, aut rotis currus. Id patet ex hebraica voce *עָרַב* *rocheb*. Illud, *super occasum*, hebraice est *עֵרַבְתָּ* *bahharboth*, *super vesperam*, *sive tenebras noctis*, vel etiam *super desertum*; omnia significant corruptionem mortalitatis, que plena est tenebris et ariditate. Dicitur igitur Christus resurgens ascendere si per occasum, quia quodammodo equitavit, et curru invehitur super omnia mortalia, triumphans de morte, de tenebris, de deserto mundi hujus inferioris; et sic exponunt non solum Patres citati, sed etiam S. Gregorius in homil. *De Ascensione Domini*.

5. EXULTATE IN CONSPPECTU EJUS: TURBANTUR A FACIE EJUS, PATRIS ORPHANORUM, ET JUDICIS VIDUARUM.

Vos qui paratis viam Domino, « exultate in conspectu ejus; » nec timeatis eos, qui vos turbant persecutionibus suis: nam et ipsi « turbantur a facie ejus, » id est tempore suo, cum dies iudicii venerit, aut etiam antea, quando tempus opportunum Deo esse videbitur, gravissime « turbantur a facie iræ Dei, » qui est « pater orphanorum, et iudex viduarum, » id est, omnium desolatorum et afflictiorum. In hebraico textu desunt illa verba: *Turbantur a facie ejus*, et legitur: *Exultate in conspectu ejus, patris orphanorum, et iudicis viduarum*. Unde aliqui existimant in grecis et latinis codicibus esse duplicem interpretationem illius sententiæ: « Exultate in conspectu ejus; » nam verba hebraica literis paululum immutatis, possunt etiam facere hanc sententiæ: « Turbentur a facie ejus. » Sed non video cur non possimus dicere excidisse ex textu hebraico illa verba, *turbantur a facie ejus*: id enim facile est, quam ut Septuaginta Interpretes in eodem loco duplicem interpretationem possideant credantur.

6. DEUS IN LOCO SANCTO SUO, DEUM QUI IN HANTARE FUGIT UNUS MORIS IN DOMO.

Quia dixerat Propheta Deum esse patrem orphanorum et iudicem viduarum ut ostendat se potissimum loqui de virphanis et viduis spiritualibus, de his videlicet hominibus, qui non audent in terris patrem, neque sponsum, sed Deum solum habent pro patre et sponso, et in illo sole confidunt, eum solum diligunt, ad ejus visionem suspirant; ideo addit, « Deum habitare in loco sancto suo, » id est, in mentibus horum orphanorum et viduarum, horum peregrinorum in terra aliena, et ipsum esse, qui facit sibi hanc domum, dum « habitat in domo moris in domo. »

Verbum hebraicum, pro quo nos habemus *unius moris*, est יחידים *ischidim*, quæ vox proprie significat *unicos*, et ideo recte verterunt Septuaginta, *unius moris*, id est, unius sensus, unius voluntatis, unius fidei, spei, dilectionis, quales erant in Jerusalem primi christiani, qui dicebantur esse « cor unum, et anima una, » Act. iv. Sed potest etiam eadem vox significare *unicos et solitarios*, ut S. Hieronymus verit; et tunc sensus erit: *Qui habitare facit unicos et solitarios*, desitutis aforum auxilio, facit, inquam, habitare in domo sua sine timore et periculo, quia ipse pater orphanorum eos protegit. Potest etiam sensus esse secundum alios: *Qui habitare facit unicos in domo*, id est, facit ut qui unicus erat, multa prole procreata amplam familiam habere incipiat. Denique non est absurdus sensus eorum, qui hæc referunt ad monachos, qui relicti mundi curis solitarii habitant. Isi sensus veri sunt omnes, et unus alium non destruit: sed primus videtur maxime literalis, et eum sequuntur omnes fere Patres græci et latini, qui hunc locum tractaverunt, qui etiam per *unius moris*, interpretantur *unanimes*. Sic exponit S. Hilarius, sic etiam S. Augustinus, Theodoretus, Euthymius et alii.

7. QUI EDUCIT VINCTOS IN FORTITUDINE; SIMILITER EOS, QUI EXASPERANT, QUI HABITANT IN SEPULCRIS.

Declarat magnam pietatem Dei, qui non solum unanimes facit habitare in domo, sed etiam « educit vinctos in fortitudine, » id est, ligatos vinculis peccatorum educit de captivitate in fortitudine brachii sui; et quod magis est admirandum, « eos qui exasperant » per incredulitatem ipsum Deum, et qui « habitant » quasi jam mortui « in sepulcris » profundissime iniquitatis, eos quoque potentia gratiæ suæ educit de sepulcris, reducit ad vitam, et habitare facit unanimes in domo. Notat autem S. Augustinus discrimen inter vinctos et sepultos: vinculi enim dicuntur, qui ligati quidem sunt vinculis concupiscentiæ, et in peccatis hærent, sed cupiunt liberari, et petunt auxilium. Sepulchri autem dicuntur illi, qui cum in profundum malorum venerint, contemnunt salutem, et incredulitate sua Deum valde exasperant. Et tamen utrosque interdum magna Dei pietas emollit ad penitentiam, et liberat a miseria illa diabolicæ captivitatis, qua major non invenitur. Possunt etiam hæc intelligi de liberatione a malis temporalibus, ut a captivitate Ægyptiaca, et Babylonia, et similibus, et per sepulchra metaphorice intelligenda erunt loca arida deserti, ut sonat vox hebraica hoc loco posita, צְחָחָה *tschchah*, quæ locum arenentem proprie significat; vel ipsa terra captivitatis per sepulchra intelligenda erit: quomodo Ezechiel, cap. xxxvii, captivitatem Babylonicam non semel appellat sepulchra hebræorum.

8. DEUS, CUM EGREDERERIS IN CONSPPECTU POPULI TUI, CUM PERTRANSIRES IN DESERTO.

9. TERRA MOTA EST; ET ENIM CÆLI DISTILLAVERUNT A FACIE DEI SINAI, A FACIE DEI ISRAEL.

Jam ut credibiliora faciat Propheta beneficia redemptionis Christi, commemorat beneficia antiqua, quæ figura erant futurorum beneficiorum. « Deus, inquit, cum egrediereris in conspectu populi tui, » id est, cum coram populo tuo præcederes in columna nubis per diem, et in columna ignis per noctem, eo tempore « cum pertransires in deserto, » post transitum maris Rubri, tunc « terra mota est, et etiam cæli distillaverunt, » sed « terra mota est a facie Dei Sinai, et cæli distillaverunt a facie Dei Israel. » Sic enim ordinanda sunt verba hujus versiculi. Porro terra mota est, quando tremere cepit a conspectu Dei descendens in montem Sinai, ut perspicuum est ex lib. *Ezodii*, cap. xix, ubi dicitur: « Eratque omnis mons terribilis; » nam pro voce *terribilis*, est in hebræo *tremens*, sive *saliens*. Dicitur autem *Deus Sinai*, Deus qui apparuit in monte Sinai. Cælum autem distillavit, quando pluit manna, et dicitur distillasse a facie Dei Israel, quoniam Deus in gratiam populi sui Israel fecit, ut manna de cælo descenderet.

10. PLUVIAM VOLUNTARIAM SEGREGABIS, DEUS, HEREDITATI TUE; ET INFIRMATA EST, TU VERO PERPEGISTI EAM.

Patribus in deserto cælum distillavit te jubente pluviam quamdam, id est, manna; sed « hereditati tuæ, » id est, Ecclesiæ tuæ, quam tibi tanquam propriam hereditatem vindicasti, « segregabis pluviam voluntariam, » id est, pluviam spontaneam, quæ ex se descendit: hæc vero pluvia, gratia est Spiritus Sancti, quæ voluntaria, sive spontanea dicitur, quia non descendit ex meritis operum, quasi vaporibus terræ sursum elevatis, sed sponte sua Spiritus Sanctus infundit corda fidelium aqua cælesti; et dicitur a segregata hereditati Dei, « quia bona temporalia sunt communia fidelibus et infidelibus, sed gratia Spiritus Sancti segregata est, ut detur solum fidelibus in Ecclesia, extra quam non est salus. Possent etiam per pluviam voluntariam intelligi doctrina cælestis, quæ non solum voluntaria est respectu Dei, sed etiam (ut Theodoretus observavit) respectu hominum, qui eam recipiunt, si volunt; reijciunt, si nolunt. « Et infirmata est, tu vero perfecisti eam. » Illud, et, ponitur pro quia, ut sensus sit, *pluviam voluntariam segregabis hereditati tuæ, quia hereditas tua infirmata est, si dum videlicet ob ignorantiam Dei et inualescentes concupiscentias, debilitata erat, cum idolis serviret, et viliis omnibus laboraret: sed tu per gratiam Spiritus Sancti, tanquam per pluviam salutarem, confirmasti et roborasti eam.*

11. ANIMALIA TUA HABITABUNT IN EA; PARASTI IN DULCEDINE TUA PAUPERI, DEUS.

In ea hereditate, id est Ecclesia, quæ irrigatur aqua cælesti, « habitabunt animalia tua, » id est, oves pascuæ tuæ, quas pasendas regendasque suscipies: tu enim Deus « parasti, » cibum videlicet, « pauperi, » id est egeno populo tuo, « in dulcedine tua, » id est, juxta bonitatem et misericordiam tuam, quæ dulcissima est miseris et egenitibus.

12. DOMINUS DABIT VERBUM EVANGELIZANTIBUS VIRTUTE MULTA.

Declarat quis sit cibus, quem paravit Deus pauperi populo suo, ac dicit esse verbum suum. « Dominus, inquit, dabit verbum evangelizantibus, » id est, efficiet Deus, ut qui annuntiant verbum Dei, quod est cibus animarum, abundant copia sermonis, « virtute multa, » id est, multa cum efficacia et libertate, ut non possint resistere, et contradicere omnes adversarij eorum. Posset etiam per multam virtutem intelligi efficacia signorum et prodigiorum, quibus Deus prædicationem Evangelii confirmabat. In hebræo habetur in feminino genere *annuntiantibus*, sed non est inusitatum apud Hebræos ponere genus femininum pro masculino: nam in libro *Eccle.* cap. i, juxta hebraicum textum legitur: *Verba concionatrici filii David, regis Jerusalem: Vanitas vanitatum, dixit concionatrix, ubi ponitur concionatrix pro concionator.* Itaque Septuaginta, qui hæc non ignorabant, recte verterunt *evangelizantibus*. Illud autem, *virtute multa*, contendunt nonnulli vertendum fuisse, *exercitiis multis*. Sed non est necesse ita vertere: nam vox צבא *tsaba* significat *exercitum*, sed significat etiam *roborem et fortitudinem*; imo credibile est exercitum dici צבא, sive *virtutem*, quia exercitus res est magnæ fortitudinis et multarum virium. Denique non solum Septuaginta Interpretes hoc loco verterunt, *multa virtute*, sive *potentia*, sed etiam S. Hieronymus vertit, *fortitudinis plurimam*. Quare inepta videtur expositio illorum, qui docent in hoc versiculo significari, datum esse sermonem feminis Hebræis, ut concionando annuntiant victoriam exercitiis multis.

13. REX VIRTUTUM DILECTI DILECTI, ET SPECIEI DOMUS DIVIDERE SPOLIA.

Hoc loco ridet Joannes Calvinus hæresiarcha, in *Antidoto Concilio Tridentini*, hanc lectionem «ditionis latine Vulgate, et vult ipse legendum esse: *Reges exercituum fugerunt, fugerunt, et habitatrices domus dividerunt spolia.* Sed Interpretes latini; quæcuius autem textus (qui Septuaginta Interpretum esse censetur) habet idipsum, quod latine Interpretes fideliter reddidit. Sanctus quoque Hieronymus non vertit, *fugerunt, fugerunt*; sed, *föderabuntur, foderabuntur*. Proinde Calvinus ri-

dere potuisset non solum editionem Vulgatam, sed etiam interpretationem S. Hieronymi et Septuaginta virorum sapientissimorum: ipse pro tam impia lemeritate defendendus potius quam ridendus. Adde quod non est difficile videre, quid in textu hebraico legerint Septuaginta Interpretes, et eos recte veritise huic locum, et latinum Interpretum eundem locum in Æliet reddidisse: ac primum, pro *rex virtutum*, in hebræo sunt duo verba, quæ si legantur, צבא, *malchi tsviboth*, significant, *rex virtutum*, ut noster Interpretes vertit; si legantur cum aliis punctis, מלכי צבאות *malche tseboth*, significant, *reges virtutum*, sive *exercituum*. Sed, ut sæpius diximus, credibile est melius legisse Septuaginta Interpretes, quam Rabbini, qui puncta litteris addiderunt. Illud autem, *dilecti*, in hebræo nunc est, ידודים *iddodim*, quod significat *fugientes*; sed Septuaginta Interpretes non habuerunt hanc vocem in suis codicibus, ut neque etiam S. Hieronymus; videtur enim Septuaginta legisse ידודים *iddodim*, quod significat *dilectum*: hæc enim vox habetur in titulo Psalmi quadragesimi quarti, quam Septuaginta verterunt *dilecto*, et S. Hieronymus, *amantissimo*. Denique illud, בית בית *nevath bath*, significat quidem *habitatricem domus*, sed significat etiam *mulierem speciosam et delicatam*, quæ fere semper domi manet: et inde, translato vocabulo, significat *speciem et pulchritudinem*, ut hoc loco non solum Septuaginta, sed etiam B. Hieronymus reddiderunt, quibus major fides debetur, quam Rabbini, aut Calvino. Sensus igitur ex Patrum expositione hic erit: « Rex virtutum, » id est, *rex exercituum multorum, « dilecti, dilecti, » id est, dilectissimi, Christi videlicet, dilectissimi Deo et hominibus, ipse dabit « speciei domus, » id est, ad speciem et decorem domus Dei, quæ est Ecclesia, « dividere spolia, » gentium videlicet ac fidem Christi conversarum per evangelizantes Apostolos. Ubi verbum dabit subintelligitur ex versiculo præcedenti, ut hic sit integer sensus: *Dominus dabit verbum evangelizantibus virtute multa, et ipse idem Dominus rex virtutum dilectissimi, dabit ad speciem domus divideret spolia.* Illud autem, *dilectissimi*, conjungitur cum nomine *virtutum*, « rex virtutum, » id est, exercituum, qui exercitus sunt Christi Filij Dei dilectissimi. Neque obstat quod nomine regis, idem Christus intelligatur; nam phrasi hebraica consuetum est dicere: *Christus rex exercituum Christi*, pro quo nos diceremus: *Christus rex exercituum suorum*, ut notat S. Augustinus, et sunt exempla in Scripturis plurima, ut *Rom. i*: « Qui prædestinatus est Filius Dei in virtute secundum Spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum Jesu Christi, » id est, ex resurrectione ejus a mortuis; et *Ezod. xvi*: « Dicit Moses ad Aaron: Summe vas, etc. Sicut præcepit Dominus Moysi, » id est, sicut præcepit Dominus mihi. Denique in Pentateucho sæpe legitur: « Fecit Moyses hoc, » aut illud: « Sicut*

præcepit Dominus Moysi, » id est, sicut præcepit ei Dominus. Porro relictissime dicitur Christus rex exercitum; nam Apoc. XIX, vidit Joannes quemdam insignem equitem, qui habebat vestem sanguine aspersam, et nomen ejus erat Verbum Dei, et sequēbantur eum exercitus, qui sunt in celo.

14. SI DORMIATIS INTER MEDIOS CLEROS, PENNÆ COLUMBÆ DEARGENTATE, ET POSTERIORA DORSI EJUS IN FALLERE AURI.

Hunc versiculum fateor obscurissimum esse: sed interim mirari satis non possum temeritatem recentiorum, quorum unus Calvinus est, qui secuti Rabbini legendum esse contendunt: « Si dormiatis inter medias ollas, eritis sicut pennæ columbæ, quæ tecta est argento, et cujus alæ tecta sunt auro. » Ad refutandam horum temeritatem sufficere debet auctoritas S. Hieronymi et Septuaginta Interpretum, quibus istæ ollæ nunquam in mentem venerunt. Sed accedit, quod eadem vox habetur in Genes. cap. XLIX, ubi dicitur: « Isachar asinus fortis accubans inter terminos; » quo loco Septuaginta verterunt, *inter medios clericos*, ut hoc loco; S. Hieronymus utrobique verit, *inter terminos*. Et huic loco nullo modo ollæ interseri possunt; cum sequatur: « Vidit requiem quod esset bona, et terram, quod optima, et suppositit humerum suum ad portandum, et factus est tribus serviens. » Ubi per clericos, sive terminos, intelliguntur sortes, sive possessiones duæ, inter quarum terminos contigit Isacharo possessio, sive hereditas; et quoniam ea visa est illi satis fecunda et pinguis, maluit laborare in cultura terre, et tributa pendere, quam bello excutere jugum dominantium. Adde etiam quod vox hebraica שֶׁפְּתָחַי *shephathaim*, habet numerum dualem, quo non utuntur Hebræi nisi ad significandas res geminas, ut duo labia, duas manus, duos pedes, duos oculos, duas aures, duas alas, et similia: ollæ autem non sunt geminæ ex natura sua, sed et una, et plurimæ esse possunt. Denique qui « inter ollas dormiunt, » non solent instar argenti dealbari, sed instar fuliginis denigrari. Igitur Calvinus cum Rabbini inter suas ollas dimisso, existimamus sensum hujus versiculi hunc esse: « Si dormiatis inter medios clericos, » id est, si vos qui evangelizatis verbum Domini, dormiatis, id est, quiescatis in medio duorum Testamentorum novi et veteris, acquiescentes videlicet veritati divinitus inspirate Prophetis et Apostolis, tunc pennæ columbæ, id est Ecclesie fides et mores, erunt deargentate puritate sapientiarum, deaurate fervore charitatis. Nam per duos clericos intelligenda esse duo Testamenta, scribunt communi consensu latini et græci expositores, S. Augustinus et S. Hieronymus, Theodoretus et Euthymius. Neque absurdum est per duos clericos intelligi duo Testamenta, quoniam clericus sortem, possessionem, et hereditatem significat. Sunt autem Scripturæ divinæ possessio quedam, et

hereditas Ecclesie. Quod si etiam per clericos intelligamus cum S. Hieronymo terminos, relictissime duo Testamenta duo termini erunt, extra quos egredi non licet, nisi veritatis semitam perdere velimus. Possent etiam per duos clericos intelligi possessio coelestis et terrena. Debent enim prædicatores Evangelii non toti esse affixi contemplationi coelestium donorum, neque toti adjecti vitæ activæ, et operibus charitatis erga proximos, sed in medio utriusque sortis quiescere, et nunc per contemplationem erigi in Deum, nunc per charitatis obsequium descendere ad proximos. Potest denique cum S. Augustino sic exponi versiculus: « Si dormiatis inter medios clericos, » si moriamini inter felicitatem terrenam contemplatam, et felicitatem æternam speratam, et nondum adeptam, tunc erunt « pennæ columbæ deargentate, » quia quando sancti prædicatores perseverant usque ad mortem commententes terrenam felicitatem, et sperantes æternam, et sic dormientes dormitione mortis inter has duas hereditates constituti, tunc fama Ecclesie quasi pennis deargentatis volat ubique, et exaltatur, ac magnificatur.

15. DUM DISCERNIT COELESTIS REGES SUPER EAM, NIVE DEALBANTUR IN SELMON; MONS DEI, MONS PINGUIS.

16. MONS COAGULATUS, MONS PINGUIS: UT QUID SUSPICAMINI MONTES COAGULATOS?

17. MONS IN QUO BENEPLACITUM EST DEO HABITARE IN EO: ET ENIM DOMINUS HABITABIT IN FINEM.

Descripsit Propheta prædicatores per similitudinem dormientium inter clericos, et Ecclesiam per similitudinem columbæ deargentate et deaurate: nunc describit eosdem prædicatores per similitudinem regum a summo Rege constitutorum, et Ecclesiam per similitudinem montis altissimi candidi propter nives, et uberrimi propter abundantiam lactis. Selmon enim mons est altissimus, et ideo nivibus in vertice coopertus, sed in imo fertilis, cujus fit mentio in lib. Judic. cap. IX. Ait igitur: « Dum discernit coelestis rex super eam, » id est, « Dum coelestis, » vel, ut est in græco, *τροπικῆς; supercoelestis*, et in hebraico, *טַד שְׁדַדִּים*, omnipotens, Deus videlicet Christus, Rex coelestis et omnipotens, « discernit, » id est dividit ac segregat unicuique provinciam suam: « Reges super eam, » id est Apostolos super Ecclesiam, per columbam antea lesignatam: eos enim « constituit principes super omnem terram, » Psalm. XLV, ut regant ac dirigant populos. « Nive dealbantur in Selmon, » id est, tunc populi multâ justificentur, et nigrore peccatorum in candorem justitiae commutatio, super nivem dealbantur in Selmon, monte altissimo, qui Ecclesiam significat. Qui mons Selmon est *mons Dei, et pinguis*, quoniam Ecclesia est mons propter excellentiam dignitatis, et est *mons Dei*, quia in

Deus habitat: elegit enim eam in habitationem sibi, et est *mons pinguis* ob abundantiam gratiæ et donorum Spiritus Sancti. Et est etiam *mons coagulatus*, et per hoc pinguis, quia lac divinae gratiæ non defluit, sed quasi coagulatus in ea semper manet. « Ut quid suspicamini montes coagulatos? » id est, quare igitur suspicamini, vel opinamini esse alios montes æque coagulatos et pingues? quasi dicat: Non est, quod existimetis esse alios montes æque pingues, atque hic Selmon. Ille enim est unicuique « mons, in quo beneplacitum est Deo habitare in eo; » nec in eo habitabit ad tempus, ut fecit in monte Sina, « sed habitabit in finem, » id est semper. Hæc videntur dici adversus hereticos, qui alias Ecclesias erigere conantur. Pro voce *suspiciamini*, legunt aliqui *emulamini*, vel *contenditis*; sed idem est sensus. Significant enim illæ voces, frustra alios montes contendere cum isto monte, vel ei invidere. De hoc monte legitur apud Isaiam, cap. II: « Erit in novissimis diebus preparatus mons domus Domini in vertice montium, et elevabitur super colles; et fluent ad eum omnes gentes, et ibunt populi multi, et dicent: Ascendamus in montem Domini, et ad domum Dei Jacob, et docebit nos vias suas, et ambulabimus in semitis ejus; » quæ sine controversia intelliguntur de Ecclesia.

18. CURRUS DEI DECEM MILLIBUS MULTIPLEX, MILLIA LETANTIUM: DOMINUS IN EIS IN SINA, IN SANCTO.

19. ASCENDISTI IN ALTUM, CEPISTI CAPTIVITATEM, ACCEPTISTI DONA IN HOMINIBUS.

20. ET ENIM NON CREDENTES INHABITARE DOMINUM DEUM.

Nunc comparat Propheta descensum Dei in montem Sina, ut daret legem veterem populo judaico, cum ascensione Christi in cælum, ut inde mitteret donum Spiritus Sancti, et legem novam populo christiano: quam comparisonem facere videtur Propheta, ut ostendat unde tanta abundantia lactis, et tantus candor Ecclesie data sint. « Currus Dei decem millibus multiplex, » id est, currus quo vebatur Deus, cum descenderet in montem Sina, erant multa millia sanctorum angelorum: quæ omnia non erant gementia sub pondere, sed « letantia, » et plaudentia præ voluptate vehendi Dominum. « Dominus enim in eis » sedens fuit in « Sinai, in monte sancto. » Quod autem sancti angeli sint, qui cum Deo descenderint in montem Sinai, dicitur apertius in Deuter. cap. XXXIII: « Dominus de Sinai venit, et de Seir ortus est nobis, apparuit de monte Pharan, et cum eo sanctorum millia. » Quod autem currus Dei sint angeli, Scriptura passim docet, cum ait, Psalm. LXXIX: « Qui sedes super Cherubim. » Porro illud, *decem millibus multiplex*, in hebræo

est unica vox, רַבְּתַיִם *rabbothaim*, quæ proprie significat, *his decem millia*, sed accipitur pro plurimis millibus. Itaque « decem millibus multiplex » significat *plus decem millibus*, id est innumerabilis multitudo. Illud, *millia letantium*, verit S. Hieronymus, *millia abundantium*, et sic legit ex græco Euthymius, et interpretatur, *millia abundantium virtute, et gratia, et omnibus bonis*, quales sunt angeli beati, qui cum bonis omnibus abundant, lætissimi semper sunt. Sed vox hebræa רַבְּתַיִם *shênem*, est vox quatuor litterarum, et valde obscura; unde alii ex Hebræis putant significare *angelos*; alii, *duplicata millia*; alii etiam vertunt nobiscum, *millia letantium*. Quod sequitur: « Ascendisti in altum, » S. Paulus de ascensione Christi interpretatur ad Ephes. IV. Itaque sensus est: Dominus olim descendit in montem Sina cum multis millibus angelorum; sed tu, Messias, « ascendisti in altum, » id est in summum cælum, « cepisti captivitatem, » id est, captivos diaboli fecisti captivos tuos, miseram captivitatem in captivitatem felicissimam commutasti, et sic triumphator multis millibus sanctorum, quos ab inferis eduxisti, comitatus in regnum tuum intrasti. « Acceptisti dona in hominibus, » id est, accepisti a Patre dona Spiritus Sancti « in hominibus, » id est pro hominibus a te redemptis, et ea dona a Patre accepta dedisti hominibus. Sic explicat S. Paulus, qui hunc locum his verbis refert: « Ascendens in altum captivum duxisti captivitatem, dedit dona hominibus. » Et est expressio conformis Evangelio; nam Joan. XIV, dicitur: « Ego rogabo Patrem, et alium Paraclitum dabit vobis. » Et cap. XV: « Cum venerit Paraclitus quem ego mittam vobis a Patre. » Porro inter dona a Christo in terras effusa, præcipuum est charitas, quæ est lex nova, dicente Apostolo ad Rom. V: « Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis. » Et ad Gal. V: « Fructus autem Spiritus est charitas, gaudium, pax, » etc. Denique illud, *etenim non credentes inhabitare Dominum Deum*, significat, etiam incredulos per dona Spiritus Sancti conversos esse ad Christum, et ad bonam captivitatem pertinere coepisse. Ubi illud, *etenim, ponitur pro etiam*: nam in hebræo non est כִּי *chi*, sed אֲפֹּא *aph*, quod significat, *etiam, verumtamen, insuper*. Unde S. Hieronymus verit: *Insuper, et non credentes inhabitare Dominum Deum*. Itaque sensus est: « Cepisti captivitatem, accepisti dona in hominibus, » etiam eos cepisti captivos, et pro his accepisti dona, qui antea « non credebant Dominum Deum inhabitare in homine, » id est, non credebant Verbum carnem factum esse, et inhabitasse in nobis; vel non credebant Dominum Deum inhabitare in monte sancto, id est in Ecclesia christianorum.

21. BENEDICTUS DOMINUS DIE QUOTIDIE: PRO FERPERUM ITER FACIET NOBIS DEUS SALVARIUM NOTORUM.

22. DEUS NOSTER, DEUS SALVOS FACIENDI; ET DOMINI, DOMINI EXITUS MORTIS.

Græci conjungunt verba præcedentia cum hoc versiculo, hoc modo, Κύριος ὁ Θεὸς ὠλοκαυρῶς, ὠλοκαυρῶς; Κύριος ἡμῶν καὶ ἡμῶν, Dominus Deus benedictus Dominus, et finitur præcedentem versiculum in illis verbis, etenim inhabitare; et sic legunt etiam S. Augustinus et S. Hilarius. Sed noster Interpres vertit conformiter ad hebraicum codicem. Et S. Hieronymus, in epist. ad Suniam et Freitellam, reprehendit lectionem Græcorum, et confirmat nostram ut veriolem. Igitur Propheta posteaquam descripsit ascensionem Christi, et nobis dux fuit ad patriam celestem, agit gratias Deo, ac dicit: «Benedictus sit Dominus per singulos dies.» Id enim significat die quotidie; nam Interpres latinus reddidit ad verbum, quod invenit in græco; sed in hebræo est, יום יום יום, tom die die, id est omni die, sive de die in diem. Benedicimus autem Deum omni die, quia omni die nobis beneficit. «Prosperum iter faciet nobis,» id est benefaciet nobis omni die, quia non deseret nos in hoc itinere, quod facimus omni die, donec ad æternitatis diem pervenerimus. Vox hebræa נָסַח נָסַח נָסַח vahamos significat portabit, quam unam vocem expressit Interpres tribus vocibus, prosperum iter faciet; vere enim prospere ambulat, qui portatur a Deo. In græco est etiam unicum verbum, κατεχέου, quod significat prosperare iter, complaudando videlicet viam, et impedimenta removendo. Itaque promittitur hoc loco continua assistentia gratias Dei, dum peregrinamur a Domino. «Deus salutarium nostrorum,» id est prosperabit nobis iter Deus, qui est auctor totius nostræ salutis; non enim indigemus simplici salute, sed multiplici, qui multiplici periculo sumus obnoxii. «Deus noster, Deus salvos faciendi,» id est, non sine causa dixi, Deum prosperaturum iter nobis, et salutes multas allaturum: nam hoc est illi proprium, hæc est ejus natura; ipse enim Deus noster, est Deus salvans, Deus misericors et pius. «Et Domini, Domini exitus mortis,» id est, et ab ipso provenit evasio mortis, sive egressio a morte. Pro illud, Domini, Domini, in hebræo sunt duo nomina: unum quatuor litterarum, quod est proprium Dei, et in Scripturis non pronuntiatur, sed loco ejus legitur Adonai; alterum nomen est, אֲדֹנָי Adonai, quod Dominum significat. Itaque sensus est: et Dei nostri, qui est verus Dominus omnium rerum, sunt «exitus mortis,» id est, liberatio a morte sive evasio mortis. Ipse enim est vita æterna, et eam nobis communicabit, cum finita peregrinatione transferet nos de morte ad vitam.

23. VERUMTAMEN DEUS CONFINGET CAPITA INIMICORUM SUORUM: VERTICEM CAPILLI PERAMBULANTUM IN DELICTIS SUIS.

Docuit quid faciat Dominus amicis suis: docet

nunc quid faciet inimicis, qui increduli, permanserunt, atque a regno ejus alieni esse voluerunt. «Confinget, inquit, Deus capita inimicorum suorum,» id est, superbiam inimicorum suorum humiliabit, dum eos ad inferos æternis cruciatibus puniendos damnabit. «Verticem capilli perambulantium in delictis suis.» Idem alitis verbis repetit, ac declarat more suo Propheta: nam quod dixerat capita, nunc dicit verticem capilli, id est, verticem crinitum, superbum ac vanum confringet; quod dixerat inimicorum, nunc dicit perambulantium in delictis suis: illi enim soli sunt inimici Dei, qui non ambulant in lege Domini, sed in delictis suis, hoc est, qui tempus vite sue peccando consumunt. Paulo aliter exponit S. Hilarius: vult enim per capita inimicorum Dei, intelligi principes tenebrarum, id est, principes demonum, quos Dominus dicit perambulare verticem capilli, id est, insidere et dominari capitibus hominum perversorum; «in delictis suis,» quia ad hoc solum insident, et dominantur capitibus hominum impiorum, ut eos ad varia delicta alliciant.

24. DIXIT DOMINUS: EX BASAN CONVERTAM, CONVERTAM IN PROFUNDUM MARIS.

25. UT INTINGATUR PES TUUS IN SANGUINE, LINGUA CANUM TUORUM EX INIMICIS AB IPSO.

Confirmat Deus sententiam Prophetae de perditione impiorum. «Dixit Dominus, ex Basan convertam, convertam in profundum maris,» id est, ego dominus abstraham inimicos meos ex Basan, regione uberrima et pinguisima, et «projiciam in profundum maris,» ut olim egi cum Pharaone. Convertam videlicet impios a delictis et voluptatibus in ultimam perditionem; tantaque erit hostium strages, «ut pes tuus,» o popule meus, «intingatur in sanguine» occisorum, et lingua canum tuorum tingatur ab ipso sanguine ex inimicis effuso. Hæc mihi videtur sententia apte coherens cum superioribus. In hebræo habetur, יָם מִמְּצֻלֹתַיִם mimmetzuloth tam, ex profundis maris, quæ videtur lectio contraria lectioni nostræ editionis Vulgate, quam tamen habuerunt S. Hilarius, S. Augustinus et S. Hieronymus in Commentario. Et quamvis in hebræo sit præpositio מִן min, quæ significat ex, vel ab, tamen ponitur aliquando pro בּ be, quæ significat in; et contra in ponitur pro ab; nam Eccl. 11, ubi legitur: «Cogitavi distrahere a vino carnem meam,» in hebræo est, in vinum. Sed S. Hieronymus recte judicavit, in positum esse pro a, vel ab; et contra, Deut. XXXII, ubi legitur: «Dominus de Sina venit,» Rabbi David existimavit positum esse de pro in, quæ «Dominus in Sina montem venit,» non de Sina, quando legem dedit. Scio hos versiculos varie explicari, et tot esse expositiones, quot sunt auctores. Ideo in tanta obscuritate licitum mihi esse duxi, novam expositionem excogitare, quam lectorum judicio permitto.

26. VIDERUNT INGRESSUS TUOS, DEUS, INGRESSUS DEI MEI, REGIS MEI, QUI EST IN SANGUO.

Explicita victoria, et triumpho Christi de hostibus ejus, docet Propheta eos, qui testes fuerunt tantorum rerum, capisse illas toti mundo cum cantu et lætitia publicare. «Viderunt, inquit, ingressus tuos, Deus,» id est, non desunt qui viderint itinera tua, Christe Deus, actiones tuas, prælia tua, victorias tuas, «ingressus, inquam, tuos, qui es Deus meus, et Rex meus, qui nunc es in sanctuario tuo,» sive summum cælum, sive Ecclesia sanctum habitaculum ejus dicatur: nam utrumque est verum; est enim Christus in cælo per præsentiam visibilem, in Ecclesia per fidem et providentiam.

27. PRÆVENERUNT PRINCIPES CONJUNCTI PSALLENTEBUS, IN MEDIO JUVENCLARUM TYMPANISTRARIARUM.

Alludit Propheta ad id quod fecerunt filii Israel, quando Deus liberavit populum suum de manu Pharaonis, tunc enim Moses princeps populi cum aliis filiis Israel cantavit canticum illud, Exod. xv: «Cantemus Domino, gloriose enim magnificatus est. Et Maria soror Moysi, cum sequentibus se mulieribus sumpsit tympanum, et iudebat laudans Deum.» Sic igitur quando viderunt principes Ecclesiarum Christi victoriam et triumphum, quo de potestate Satanae liberati sumus, prævenerunt ipsi alias gentes et populos, ut Christi laudes prædicarent et resonarent. «Conjuncti psallentibus,» id est, conjuncti sanctis angelis in cælo psallentibus ob eandem victoriam, «in medio juvenularum tympanistrariarum,» id est, psallentibus angelis in medio animarum sanctarum, quæ cum Christo in cælo ascenderunt, quæ dicuntur juvenule, quoniam recens vitam beatam ducere, et cum angelis Deo assistere, eique psallere et cantare cœperunt.

28. IN ECCLESIS BENEDICITE DEO, DOMINO DE FONTIBUS ISRAEL.

Hic versiculus est quasi parenthesis, qua Propheta previdens futuram lætitiâ principum Ecclesie, hortatur eos, et in Ecclesiis, «quas fundaturi erant, pergant «benedicere Domino Deo, de fontibus Israel» materiam laudis haurientes; vocat autem fontes Israel promissiones Dei ad Patriarchas, et vaticinia Prophetarum prædicentium ea, quæ nunc impleta esse videmus et gaudemus. Illud, Deo Domino, legi debet cum distinctione hoc modo: «In Ecclesiis benedicite Deo, Domino de fontibus Israel,» id est, benedicite Deo in Ecclesiis, benedicite, inquam, «Domino de fontibus Israel.» Sic enim distinguitur hic versiculus in codicibus hebraicis, et hoc modo distinctus majorem habet venustatem.

29. IBI BENJAMIN ADOLESCENTULUS IN MENTIS EXCESSU.

30. PRINCIPES JUDA, DUCES EORUM; PRINCIPES ZABULON, PRINCIPES NEPHTHALI.

Redit ad superiorem narrationem, et explicat qui sint illi principes, de quibus dixit: «Prævenerunt principes.» Ipsi, inquit, sunt «Benjamin adolescentulus, principes Juda, et principes Zabulon, et Nephthali,» per quæ nomina intelligit communiter latini Patres, Hilarius, Hieronymus et Augustinus, et græci expositores Theodoretus et Euthymius, sanctos Apostolos, qui constituti sunt a Deo principes super omnem terram, Psalm. xlv; ac primo loco nominatur «Benjamin adolescentulus,» per quem intelligitur apostolus Paulus, qui erat de tribu Benjamin, et qui novissimus fuit vocacione, «sed plus omnibus laboravit,» prædicando et laudando victoriam Christi: et is «in mentis excessu» ita conjunctus fuit psallentibus in tertio cælo et in paradiso, ut nesciret, «an tunc in corpore esset, vel extra corpus,» ut ipse testatur II Corinth. xii. Per principes Juda intelligitur apostolus Petrus, qui erat de tribu Juda, et Christi fratres dicuntur in Evangelio, quod essent filii Cleopæ, fratris Joseph, sponsi B. Virginis, ut ex Hegesippo refert Eusebius lib. III Hist. cap. xi, juxta verbum Rufini, videlicet Jacobus, Simeon, Judas, Principes Zabulon et Nephthali dicuntur apostoli cæteri, Petrus et Andreas, Jacobus et Joannes, Philippus, Mattheus, et cæteri, qui erant a Bethsaida, vel Capharnaum et vicinis civitatibus, ad sortem Zabulon et Nephthali pertinentibus; quod colligitur ex Evangelio S. Matthei, qui scribit cap. iv: «Cum audisset Jesus, quod Joannes traditus esset, recessit in Galileam, et relicta civitate Nazareth habitavit Capharnaum maritima in finibus Zabulon et Nephthali, ut adimpleretur quod dicitur est per Isaiam prophetam: Terra Zabulon, et terra Nephthali via maris trans Jordanem Galilææ gentium, populus qui sedebat in tenebris vidit lucem magnam, sedentibus in regione umbre mortis lux orta est eis.» Sed quoniam ex captivitate non redierunt decem tribus, sed sola tribus Juda et Benjamin cum Levitis, ut colligitur ex lib. I Esdræ, Apostoli dicuntur principes Zabulon et Nephthali, vel quia in sortibus horum duorum Patriarcharum habitabant; vel quia forte pauci aliqui ex his tribubus redierunt admixti Judæis: quod cogitur dicere de Anna prophetissa, quæ dicitur fuisse de tribu Aser, Luc. 11. Miratur Calvinus heresiarcha in Antidoto Concilii Tridentini, quid cogitarent Interpres noster latinus, quando vertit: «Benjamin adolescentulus in mentis excessu,» cum in hebræo non habeatur, in mentis excessu, sed, dominator eorum. At nos miramur redditum fidelissime fuisse, quod est in græco: Vulgata enim latina editio Psalterii ex græco expressa est, non ex hebræo.

dissentit lectio græca, vel latina ab hebraica bene intellecta, ut eam intellexerunt Septuaginta Interpretes. Vox enim hebraica **רדן** *roden*, si deducatur a verbo **רדד** *radah*, significat *dominator eorum*, ut Calvinus dicit secutus Rabbinos. Sed si deducatur a verbo **רדד** *radam*, ut eam deduxerunt Septuaginta Interpretes, significat *altissime dormiens*, sive *mentis excessum patiens*. Pro illo autem, *duces eorum*, vertunt alii, in *purpura sua*: sed vox hebraica **רמיתא** *rignatham* utroque modo reddi potest, et sensus est idem.

31. MANDA, DEUS, VIRTUTI TUE; CONFIRMA HOC, DEUS, QUOD OPERATUS ES IN NOBIS.

Descripta victoria Christi, et lætitia Apostolorum, petit a Deo Propheta, ut potentiam suam, quam exercuit in superandis hostibus, et constituenda Ecclesia, iterum exerceat in confirmando et conservando opere suo. « Manda, inquit, virtuti tue, » id est, impera potentie tue, ut operi inchoato assistat illudque conservet et augeat. Explicat deinde hoc ipsum clarioribus verbis, dicens: « Confirma hoc, Deus, quod operatus es in nobis, » id est, liberaisti nos de potestate Satane, transulisti in regnum Filii tui, effudisti in nos Spiritum adoptionis filiorum; « confirma hæc omnia, » que opera sunt misericordie tue. In hebræo habetur: *Mandavit Deus tuis virtuti tue*; sed vox hebraica **צוה** *tsivah* potest esse præteritum, *mandavit*, et imperativum, *manda*. Sed illud pronomen additum nomini *Deus*, cum dicitur, *Deus tuus*, tetam sententiam obscurat. Itaque suspicor esse additum, et non fuisse in codicibus quos habuerunt Septuaginta Interpretes; nam omnes veteres Græci et Latini legunt: « Manda, Deus, virtuti tue, » dum exponunt hunc versiculum ex interpretatione Septuaginta. Sanctus enim Hieronymus vertit quidem ex hebræo: *Præcepit Deus tuus de fortitudine tua*; tamen in *Commentario* legit et exponit eum aliis Patribus: *Manda, Deus, virtuti tue*.

32. A TEMPO TUO IN JEP^hSALEM, TIBI OFFERENT REGES MUNERA.

Potest hic versiculum intelligi de regibus, qui in cælo cum Christo regnant, et tunc sensus est: A templo quod est in cælesti Jerusalem, tibi Deo sancti, qui regnant cum Christo, offerent munera, id est, sacrificia laudis perpetue. Potest etiam intelligi de regibus spiritualibus, id est, de sacerdotibus Ecclesie, de quibus paulo ante dictum est: « Dum discernit cælestis reges super eam; » et tunc sensus est: « A templo, » quod est in Ecclesia catholica, « tibi » Deo sacerdotum, qui sunt ministri regni tui, et populum vice tua regunt, « offerent munera, » id est, sacrificia Eucharistica, sacrificia item laudum et precum, sacrificia denique conversionis animarum. Postremo potest intelligi de regibus temporalibus; et tunc

illud, a templo, exponendum est, propter templum, id est, propter sanctitatem templi tui, quod est in Ecclesia, offerent tibi reges terre munera pretiosa ad ipsius templi ornatum, et ad alendos templi ministros: de qua oblatione regum multa prædicit Isaias cap. LX et LXVI.

33. INCREPA FERAS ARUNDINIS, CONGREGATIO TAURORUM IN VACCIIS POPULORUM, UT EXCLUDANT EOS QUI PROBATI SUNT ARGENTO.

Convertit nunc orationem ad hostes Ecclesie, qui pacem ejus perturbare satagunt, ne munera laudum, et sacrificia bonorum operum offerantur Deo: ac primum loquitur de hostibus invisibilibus, ut exponunt S. Hilarius ex Latinis, et Euthymius ex Græcis. Ait igitur: « Increpa, » id est, exterre, coerce, reprime « feras arundinis; » per feras arundinis intelliguntur bestie silvestres, que latent inter arundineta, et per has bestias describuntur demones, qui libenter versantur inter homines vanos et leves, et in locis humentibus, ubi regnat luxuria. Sic enim de diabolo sub figura Behemoth loquitur Dominus in lib. *Job*, cap. XL: « Sub umbra dormit, in secreto calami, et in locis humentibus. » Deinde addit de hominibus: « Congregatio taurorum in vacciis populorum, » id est, congregatio principum impiorum sævientium instar taurorum. « In vacciis populorum, » id est, in medio populorum insipientium et insanientium instar vitulorum sive juvenearum (nam in hebræo per **עמם** *ehemey* *hannim*, exprimitur non solum genus femininum, sed etiam juvenus), « congregatio, » inquam, facta est, « ut excludant eos qui probati sunt argento, » id est, convenerunt principes et populi impii, Satana instigante et impellente, ut excludant, rejiciant, ad nihilum redigant predicatores fidei, qui probati sunt instar argenti in fornace ignis, et inventi purissimi et fidelissimi. Itaque significatur his verbis persecutiones gravissimas, tum Judæorum, tum paganorum, que exorte sunt post Christi ascensionem in cælum. S. Augustinus per feras arundinis, sive calami, ut ipse legit, intelligit hæreticos, qui calamo, id est scriptura, vexant Ecclesiam. Et illud ut, *excludant eos qui probati sunt argento*, exponit in hunc sensum, ut faciant eminere eos qui probati sunt, ut argentum excluditur ab artificialibus, quando ex massa impoluta excludunt vas argenteum, id est, apparere et eminere faciunt hæretici enim exercent Ecclesiam, et occasionem præbent, ut multi viri docti et probi emineant in intelligentia Scripturarum.

34. DISSIPAE GENTES, QUE BELLA VOLUNT: VENIENT LEGATI EX ÆGYPTO, ÆTHIOPIA PRÆVENIET MANUS EJUS DEO.

Prædicit nunc victoriam adversus persecutores. « Dissipa, » inquit, « gentes, » id est, tu dissipabis omnes qui bella movent adversus populum tuum;

et tunc « venient legati ex Ægypto » pacem petentes, et subjectionem profitentes; et « Æthiopia, » que longius distat, præveniet manum ejus Deo, » id est, præveniet apud Deum manum Ægypti offensentis munera. Nominat Propheta Ægyptum, et Æthiopiam: illam, ut valde inimicam veræ religionis; istam, ut valde longinquam. Volunt autem Patres per Æthiopiam prævenientem, significari eunuchum Candacis regine Æthiopum, qui ad fidem christianam adjunctus est mollo antea, quam eadem fides ad Ægyptum, aliasque gentiliū regiones pervenisset; de qua re lege cap. VIII *etor. Apostol.*

35. REGNA TERRÆ, CANTATE DEO, PSALLITE DOMINO; PSALLITE DEO, QUI ASCENDIT SUPER CÆLUM CÆLI AD ORIENTEM.

Pergit predicare per modum exhortantis, conversionem Gentiliū ad fidem christianam. « Regna terræ, » id est, lotius terræ, non solum regnum Israel, aut Juda, « cantate Deo, » ex fide agnoscentes verum Deum, cantate laudes ejus. « Psallite Domino, » non solum verbis cantate, sed etiam musicis operibus « psallite Deo, qui ascendit super cælum cæli ad orientem, » id est, qui posteaquam ascendit in altum, sedet in summo cælo ad fontem lucis, unde oritur omne lumen. In hebræo et græco codice non sunt illa duo verba, *psallite Deo*; et S. Hieronymus, in *epist. ad Simeonem et Fratellam*, dicit esse supervacanea; tamen nihil obest, quod in nostra editione legantur, cum nihil sint, nisi repetitio præcedentium verborum. Illud autem, *ascendit super cælum cæli*, non significat, *ascendit in cælum*, sed *sedet super cælum*: vox enim hebraica est **כבד** *rocheb*, que non significat, *sursum ascendere*, sed *equitare*, vel *curru vehi*, ut supra diximus ad illa verba: « Qui ascendit super occasum. » Itaque significat Propheta Christum Dominum post ascensionem in cælum, de qua locutus est, cum ait: « Ascendisti in altum, » esse cepisse ipso cælo alio rem et superiorem, quippe qui sedet super cælum, ut eques super equum, vel auriga super currum, vel rex super solium. Illud autem, *ad orientem*, optime coheret cum eo, quod supra dictum est: « Qui ascendit super occasum, » id est, quia sub se habet tenebras omnes, ipse est in luce, vel ad locum inaccessibleem, unde oritur lumen omne, quod communicatur angelis et hominibus. S. Hieronymus vertit: *Qui ascendit super cælum cæli a principio*; et vere vox hebraica **כבד** *rocheb* hæc utrumque significat, et *orientem*, et *principium*, et utrumque est verum. Christus enim, ut Deus, a principio sedit super cælum cæli, et ut homo, post resurrectionem ascendit in cælum, et nunc est super cælum cæli ad orientem, assistens eterno et supremo Orienti, id est fonti lucis.

36. ECCE DABIT VOCI SUE VOCEM VIRTUTIS:

DABIT GLORIAM DEO SUPER ISRAEL: MAGIFICENTIA EJUS, ET VIRTUS EJUS IN NUBIBUS.

37. MIRABILIS DEUS IN SANCTIS SUTS; DEUS ISRAEL, IPSE DABIT VIRTUTEM ET FORTITUDINEM PLEBI SUE, BENEDICTUS DEUS.

Hos duos versiculos referunt Græci. Theodoretus et Euthymius, ad missionem Spiritus Sancti, quando post ascensionem Domini, induti sunt Apostoli virtute ex alto. Sed latini, Hilarius, Augustinus et Hieronymus referunt ad secundum adventum Christi: et hoc magis probat. Hic enim Psalmus (ut initio diximus) omnia mysteria utriusque Testamenti complectitur. « Ecce, inquit, dabit voci sue vocem virtutis, » id est, qui humilis apparuit, et sic vocat agnus coram tonante obmutuit, » ut dicit Isaias cap. LIII, nunc « sedet super cælum cæli, » et paulo post « dabit voci sue, » ut sit vox virtutis, id est, vox potentissima et efficacissima: quod fiet quando « omnes mortui audient vocem Filii Dei, et resurgent qui bona fecerunt in resurrectionem vite; qui vero mala egerunt, in resurrectionem judicii, » ut habetur *Joan. v*: nulla enim vox potentior cogitari potest. Vox quidem virtutis fuit, que dixit: « Adolescens, tibi dico, surge, » *Luc. vii*; et: « Lazare, veni foras, » *Joan. xi*. Sed vox, que cineres omnium hominum ab initio mundi defunctorum, subito formabit, animabit, excitabit, quante tandem virtutis erit? Vox item maxime virtutis erit, que dicit: « Ille, maledicti, in ignem æternum, » *Matth. xxv*; et: « Venite, benedicti, possidete paratum vobis regnum; » cui voci absque ulla resistencia, vel retractione respondebit effectus. Certe comparatione ad hanc vocem, omnia omnium principum edicta et imperia nullius virtutis existimanda sunt. Recto igitur subjungit: « Dabit gloriam Deo super Israel, » id est, glorificat Deum super beneficia in electos ejus collata. « Omnia enim propter electos, » inquit *Apostolus II Tim. ii*. « Magnificientia ejus, et virtus ejus in nubibus, » id est, « date gloriam Deo super Israel, » quoniam magnificientia Dei, et potentia Dei manifestabitur maxima « super Israel in nubibus cæli, » quando videlicet « rapientur electi in nubibus obviam Christo, » ut ait B. Paulus *I Thessal. iv*, et in ipsis nubibus erant sedentes, quasi in solis cælestibus et sublimissimis omnes electi Dei a dextris, et a sinistris Judicis omnipotentis. Quare exclamare licet: « Mirabilis Deus in sanctis suis; » tunc enim vere totus mundus intelliget Deum in sanctis suis provohendis ab imo ad summum, a summa humilitate ad summam et celsissimam gloriam plane admirabilem fuisse: nam « Deus Israel, » Deus electi populi sui, tunc « dabit virtutem et fortitudinem plebi sue, cum electos suos vera immortalitate et impassibilitate donabit. Neque obstat quod in hebræo legatur, *mirabilis Deus in sanctuaris*: ipsi **עמם** *sacri viri* sunt verissima sanctuariorum Dei; neque etiam quod

in hebræo sit in secunda persona, in *sanctuaris tuis*. Videtur enim errore scriptorum id accidisse. Nam non solum Septuaginta verterunt in tertia persona, sed etiam S. Hieronymus vertit, *sanctuario suo*. Denique parum refert quod in hebræo sit: *Terribilis Deus*, pro quo nos habemus: *Mirabilis Deus*; nam utrumque est verum, et una lectio explicat aliam: discimus enim ex lectione he-

braica, Christum in die novissimo fore mirabilem in sanctis suis, cum magno terrore impiorum: quanquam omnis admiratio terrorem quendam inculcere soleat. Concludit Propheta illis verbis: «Benedictus Deus;» id enim sequitur ex predictis in toto Psalmo, ut omnes Deum benedicere debeant, cum ejus misericordia et justitia, potentia et sapientia, ex tot mysteriis mirifice declarata sint.

PSALMUS LXIX

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *In finem, pro iis qui commutabuntur, David.*

2. Salvum me fac, Deus: quoniam intraverunt aquæ usque ad animam meam.

3. Infixus sum in limo profundi, et non est substantia.

Veni in altitudinem maris, et tempestas demersit me.

4. Laboravi clamans, rauca factæ sunt fauces meæ: defecerunt oculi mei, dum spero in Deum meum.

5. Multiplicati sunt super capillos capitis mei, qui oderunt me gratis.

Confortati sunt qui persecuti sunt me inimici mei injuste: quæ non rapui, tunc exsolvebam.

6. Deus, tu scis insipientiam meam, et delicta mea a te non sunt abscondita.

7. Non erubescant in me qui expectant te, Domine, Domine virtutum.

Non confundantur super me qui quærunt te, Deus Israel.

8. Quoniam propter te sustinui opprobrium; operuit confusio faciem meam.

9. Extraneus factus sum fratribus meis, et peregrinus filiis matris meæ.

10. Quoniam zelus domus tuæ comedit me, et opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me.

11. Et operui in jejuniis animam meam, et factum est in opprobrium mihi.

12. Et posui vestimentum meum cilicium, et factus sum illis in parabolam.

13. Adversum me loquebantur qui sedebant in porta, et in me psallebant qui bibebant vinum.

14. Ego vero orationem meam ad te, Domine; tempus beneplaciti, Deus.

Salva me, Deus: quoniam venerunt aquæ usque ad animam.

Infixus sum in limo profundi, et non possum consistere.

Veni in profundum aquarum, et flumen [h. fluctus] operuit me.

Laboravi clamans, exasperatum est guttur meum: defecerunt oculi mei, expectantes Deum meum.

Multiplicati sunt super capillos capitis mei, qui oderunt me gratis:

Confortati sunt qui persecuebantur me inimici mei injuste: quæ non rapueram, tunc reddebam.

Deus, tu scis stultitiam meam, et peccata mea a te non sunt abscondita.

Non confundantur in me expectantes [al. qui expectant] te, Domine Deus exercituum.

Non confundantur in me qui quærunt te, Deus Israel.

Quia propter te portavi opprobrium: operuit confusio faciem meam.

Alienus factus sum fratribus meis, et peregrinus filiis [al. filius] matris meæ.

Quia zelus domus tuæ comedit me, et opprobria exprobrantium tibi cecidit super me.

Et fleui in jejuniis animam meam, et factum est in opprobrium mihi.

Et posui vestimentum meum saccum, et factus sum eis in parabolam.

Contra me loquebantur qui sedebant in porta, et cantabant bibentes vinum [h. siceram].

Mea autem oratio ad te, Domine, tempus conciliationis [h. placiti] est.

V. s. H. — *Victori pro illis David.*

In multitudine misericordiæ tuæ exaudi me, in veritate salutis tuæ.

15. Eripe me de luto, ut non infigar: libera me ab iis qui oderunt me, et de profundis aquarum.

16. Non me demergat tempestas aquæ, neque absorbeat me profundum, neque urgeat super me puteus os suum.

17. Exaudi me, Domine, quoniam benigna est misericordia tua; secundum multitudinem miserationum tuarum, respice in me.

18. Et ne avertas faciem tuam a puero tuo; quoniam tribulor, velociter exaudi me.

19. Intende animæ meæ, et libera eam; propter inimicos meos eripe me.

20. Tu scis improprium meum, et confusionem meam, et reverentiam meam.

21. In conspectu tuo sunt omnes qui tribulant me: improprium expectavit cor meum, et miseriam.

Et sustinui qui simul contristaretur, et non fuit; et qui consolaretur, et non inveni.

22. Et dederunt in escam meam fel, et in siti mea potaverunt me aceto.

23. Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, et in retributiones, et in scandalum.

24. Obscurentur oculi eorum ne videant, et dorsum eorum semper incurva.

25. Effunde super eos iram tuam, et furor iræ tuæ comprehendat eos.

26. Fiat habitatio eorum deserta, et in tabernaculis eorum non sit qui inhabitet.

27. Quoniam quem tu percussisti, persecuti sunt, et super dolorem vulnerum meorum addiderunt.

28. Appone iniquitatem super iniquitatem eorum, et non intrent in justitiam tuam.

29. Deleantur de libro viventium, et cum justis non scribantur.

30. Ego sum pauper et dolens: salus tua, Deus, suscepit me.

31. Laudabo nomen Dei eum cantico, et magnificabo eum in laude.

32. Et placebit Deo super vitulum novellum, cornua producentem et ungulas.

33. Videant pauperes, et latentur; quærite Deum, et vivet anima vestra.

34. Quoniam exaudivit pauperes Dominus, et victos suos non desepit.

Deus in multitudine misericordiæ tuæ, exaudi me in veritate salutis tuæ.

Erue me de luto ut non infigar; libera me ab his qui oderunt me, et de profundis aquarum.

Ne operiat me fluctus aquæ, ne absorbeat me profundum, et non coronet super me puteus os suum.

Exaudi me, Domine, quoniam bona est misericordia tua; secundum multitudinem miserationum tuarum respice ad me.

Et ne abscondas faciem tuam a servo tuo; quoniam tribulor, cito [h. festina] exaudi me.

Accede ad animum meam, redime eam: propter inimicos meos libera me.

Tu scis opprobrium meum, et confusionem meam, et ignominiam meam: coram te sunt omnes hostes mei.

Opprobrio contritum est cor meum, et desperatus sum.

Et expectavi qui contristaretur, et non fuit: et qui consolaretur, et non inveni.

Et dederunt in escam meam fel, et in siti mea potaverunt me aceto.

Sit mensa eorum coram eis in laqueum, et in retributiones ad corruendum.

Contenebrentur oculi eorum ne videant, et dorsum [h. lumbos] eorum semper incurva.

Effunde super eos indignationem tuam, et ira furoris tui comprehendat eos.

Fiat commoratio eorum deserta: in tabernaculis eorum non sit qui habitet.

Quoniam quem tu percussisti, persecuti sunt: et ut affligerent vulneratos tuos, narrabant.

Da iniquitatem super iniquitatem eorum, et non veniant in justitia tua.

Deleantur de libro viventium, et cum justis non scribantur.

Ego autem pauper et dolens: salus tua, Deus, suscepit me.

Laudabo nomen Dei in cantico, et magnificabo eum in confessione.

Et placebit Domino super vitulum novellum [h. bovem taurum], cornua efferentem et ungulas.

Videntes mansueti latabuntur: qui quæritis Deum, vivet anima vestra [h. cor vestrum].

Quoniam exaudivit pauperes Dominus, et victos suos non desepit.